СЕЛСКОСТОПАНСКА АКАДЕМИЯ
СОФИЯ
Вх. №НУ1-1
06.01.2025 г.

СТАНОВИЩЕ

върху дисертационен труд за получаване на научната степен „***доктор***“ в област на висше образование Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. ***Икономика***, научна специалност „***Организация и управление (земеделие)***“

Тема и автор на дисертационния труд:

Икономическа жизнеспособност на малките земеделски стопанства в планинските, полупланинските райони и територии с висока природна стойност

Божура Асенова Фиданска

Член на научното жури:

Доц. д-р Мария Маринова Пенева, УНСС, Катедра Икономика на природните ресурси 3.8. Икономика, “Икономика и управление (аграрна икономика и политика)”
Заповед РД 05 – 269 от 05.12.2-24г. на Председателя на ССА

I. Актуалност на проблема

Малките земеделски стопанства са ключов елемент от глобалната система за производство на храни и осигуряване на продоволствената сигурност, определящи за устойчивото развитие на селските райони и местните общности. Всеизвестни са фактите, основавайки се на оценки на Организацията по прехрана и земеделие, че тези стопанства преобладават по брой спрямо останалите структури, по-често прилагат природосъобразни производствени практики, произвеждат около една трета от световната храна. С дейността си малките стопанства генерират ефекти от икономическо, социално и екологично естество, което поставя въпроси не само за тяхната важност, но и за предизвикателствата, които определят съществуването и развитието им. В своята дисертация докторантката разглежда именно тези актуални и сложни въпроси, свързани със състоянието, ролята и бъдещото развитие на малките земеделски стопанства в планинските и полупланинските райони и териториите с висока природна стойност на България. Анализът и оценките в изследването са пречупени през призмата на икономическата жизнеспособност на тези стопанства – тема, която досега е била разглеждана спорадично и недостатъчно задълбочено у нас, по мое мнение. Икономическата жизнеспособност на малките стопанства в специфични територии, каквито са планинските и полупланинските райони и териториите с висока природна стойност, е от ключово значение за устойчивото развитие на тези региони. В този контекст изборът на тема за дисертационния труд е актуален, значим и предлага приносни моменти към научната и практическата дискусия, част от която е и разработения и приложен интегриран методически подход за провеждане на изследването.

II. Цел, задачи и методи на изследване (хипотези на дисертационния труд)

Целта на изследването е „*да се изследва и оцени икономическата жизнеспособност на малките стопанства в планинските и полупланинските райони, и в териториите с висока природна стойност, въз основа на което да се определят възможностите за*

тяхното развитие и да се разгледат ефектите върху развитието на тези райони". Формулировката й отразява темата, поставена в заглавието, като добавя и допълнителен аспект – оценката на въздействието на развитието на малките стопанства върху изследваните региони. Самата цел е дефинирана реалистично и може да се оцени като постижима. Тезата, че: „Малките стопанства в планинските, полупланински райони и териториите с висока природна стойност са с потенциал да бъдат икономически жизнеспособни единици...", логично следва и отразява формулираната цел, поставена е амбициозно за да осигури значим принос и същевременно може да бъде подкрепена с аргументи и данни от изследването. Формулираните хипотези също са ясно определени, проверими и свързани с целта и тезата на изследването. Поставените задачи на изследването: обосновка на критерии за дефиниране на малки стопанства, анализ на жизнеспособността, идентифициране на ключовите фактори за постигането й и предоставяне на насоки за подобрения, позволяват изпълнение на поставената цел. Задачите смятам за конкретни, логични, като позволяват да се структурира добре процеса на самото изследване, за да се подпомогне приемането/отхвърлянето на хипотезите.

Приложените методи (теоретични и емпирични, количествени и качествени) и изграденият мултидисциплинарен подход на изследването позволяват да се реализира неговата научна стойност и да се гарантира валидност и надеждност на резултатите, изводите и препоръките. Осъществяването им подкрепя изпълнението на целта и задачите в дисертацията, както и са подходящи за проверката на хипотезите.

Приемам за коректно посочени използваните източници на информация и ограниченията, в рамките на които е проведено изследването, което придава яснота и обективност на проведените анализи и оценки.

III. Нагледно представяне и интерпретация на получените резултати. Използвана литература

Резултатите са добре структурирани и визуализирани чрез таблици, графики и фигури. Те показват резултатите от анализа на данните от първични и вторични източници, позволяващи оценка на икономическото състояние, социалните ефекти и перспективите на малките стопанства в посочените райони на изследването. Интерпретацията на резултатите е логична и добре свързана с поставената цел, теза и в съответствие с проверката на поставените хипотези, което улеснява разбирането на ключовите изводи и отправените препоръки.

Списъкът на използваната литература включва 144 литературни източника, от които 28 на български език. Смятам, че е проучена основна част от класическата и специализирана научна литература във връзка със съществуващите концепции и разбиране на категориите малко стопанство, планински и полупланински райони и икономическа жизнеспособност, както и изборът на автора за дефиниране на тези категории с оглед осъществяване на изследването и разработване на дисертационния труд. Добро впечатление прави разнообразието от използвани публикации и представените мнения на известни автори.

IV. Приноси на дисертационния труд

Научно-фундаментални

Дисертационният труд има своите приноси към рамката за изследване и оценка на икономическата жизнеспособност на малките земеделски стопанства, от които мога да откроя:

✓ Операционализира се понятието „икономическа жизнеспособност“ на малките стопанства в контекста на региони със специфични географски и икономически условия, като въпреки широкото й обсъждане в научната литература липсва дефиниция, която да отчита и местните условия и спецификите на тези стопанства.

✓ Идентифициране и систематизация на факторите, които влияят на икономическата жизнеспособност с фокус върху специфичните проблеми и възможности за развитие в планинските и полупланинските райони и териториите с висока природна стойност.

✓ Разработване на инструментариум за оценка на икономическата жизнеспособност на малките земеделски стопанства, приложим и в различен контекст от представения в дисертационния труд.

Научно-приложни

Дисертацията предлага конкретни решения за подобряване на икономическата жизнеспособност на малките стопанства и тяхното устойчиво развитие, което позволява да се открояят и практико-приложните приноси, към които включвам:

✓ Внедряване на методи за оценка на ефектите за икономическата жизнеспособност на малките стопанства с предложение за управление на ключовите фактори за подобряването й за стопанствата в разглежданите райони.

✓ Предложение за подобряване на механизмите на политиките за насърчаване на малките стопанства в планинските и полупланинските райони и териториите с висока природна стойност чрез целенасочена и адаптирана обществена подкрепа, която да отговори на специфичните нужди на тези стопанства.

✓ Осъществени са публикации и са представени препоръки за сектора, които могат да се използват за насърчаване на устойчивото земеделие в планинските и полупланинските райони, съчетавайки икономическата ефективност със запазването на природните ресурси и биоразнообразието.

V. Публикационна активност и оценка на качеството на научните публикации

Докторант Божура Фиданска е представила две публикации, които са свързани с тематиката на дисертационния труд и отразяват основни части от него. Представени за рецензиране са статия, публикувана в сп. Journal of Mountain Agriculture on the Balkans (самостоятелна, а списанието е индексирано в Web of Science) и доклад в съавторство с научния ръководител в международна конференция (Book of proceeding VII International Conference “Agricultural Economics to support farming”). Те са публикувани в периода 2020-2021г. и отговарят в количествено и качествено отношение на изискванията за придобиване на ОНС “доктор”.

VI. Критични бележки, въпроси и препоръки към кандидата

Предложеният дисертационен труд притежава достойнства, които бяха споменати и отразени до момента. Затова изложените тук критични бележки и препоръки следва да се възприемат като конструктивни насоки за допълнително усъвършенстване. Позволявам си да препоръчам на Божура Фиданска ясно да изразява своята позиция и в бъдещата си работа,

като прецизно отразява и съвременни литературни източници в дискусията и анализа и ясно да откроява своя принос. Също така подобна разработка би спечелила от прецизното използване и последователното изясняване и прилагане на възприетата терминология и концепции. Това е особено важно, тъй като в момента все още възникват въпроси и колебания, свързани с избраните и използвани дефиниции, понятия, схващания и мнения и на тази основа твърдения за малките стопанства, икономическата жизнеспособност, планинските и полупланинските райони и териториите с висока природна стойност. На следващо място, при провеждане на научни изследвания представителността и сравнимостта на резултатите е изключително важна, като в основата на това при анкетните проучвания е начина на формиране на извадката и разглеждания период. Затова е задължително в бъдеще докторантката да обърне внимание и да насочи усилия и към тази част от приложения подход, което ще осигури и необходимите достоверност, обективност и систематичност в усилията й да разкрие и обясни нови връзки и зависимости. Всичко това е предпоставка за убедителност на изводите от едно такова изследване и признаването им от научната общност.

Бих искала да поставя и някои въпроси, по които ще се радвам докторант Божура Фиданска да вземе отношение по време на защитата на дисертационния труд, а именно:

1) Как се дефинира и измерва „приемлива възвращаемост“, посочена във възприетото определение за икономическа жизнеспособност, като част от приложения подход за нейната оценка? Необходимо ли е и как да се диференцира приемливата възвращаемост в зависимост от стопанството или в зависимост от региона, респективно в изследването за планински и полупланински и за територии с висока природна стойност?

2) Какви са потенциалните рискове и предизвикателства за устойчивото развитие на малките стопанства в контекста на днешните предизвикателства във веригата за доставки, променящия се климат и глобалните конфликти? До каква степен това се отнася към тяхната относителна самостоятелност, посочена в определението за икономическа жизнеспособност?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на приложените, от докторантката, различни методи на изследване, изведените експерименти, направените обобщения и изводи считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в ССА, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО.**

Въз основа на гореизложеното предлагам да се присъди на ***Божура Асенова Фиданска*** научната степен "***доктор***" в област на висше образование Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. ***Икономика***, научна специалност „***Организация и управление (земеделие)***“.

Дата: 19 декември 2024г.

ИЗГОТВИЛ СТАНОВИЩЕТО:

/Доц. д-р Мария Пенева/

REVIEWER'S POSITION

on a dissertation for obtaining the scientific degree "***doctor***" in the field of higher education Social, Economic and Legal Sciences, professional field 3.8. ***Economics***, scientific specialty "***Organization and management (agriculture)***"

Topic and Author of the Dissertation:

Economic Viability of Small Farms in Mountain and Semi-Mountain Regions and High Nature Value Territories

Bozhura Asenova Fidanska

Member of the Scientific Jury:

Assoc.Prof.Dr. Mariya Marinova Peneva, UNWE, Department of Natural Resources Economics,

3.8. Economics, "Economics and Management (Agricultural Economics and Policy)"

Order РД 05 – 269 from 05.12.2-24г. 05.12.2024 issued by the Chairman of AA

I. Relevance of the Problem

Small farms play a vital role in the global food production system and are essential for ensuring food security. These farms not only contribute significantly to the sustainable development of rural areas but also support local communities. According to assessments by the Food and Agriculture Organization (FAO), small farms outnumber larger agricultural enterprises and frequently adopt environmentally friendly production practices. Remarkably, they are responsible for producing approximately one-third of the world's food supply. The activities carried out by small farms have far-reaching economic, social, and ecological impacts, prompting important discussions about their significance and the various challenges they face in today's world. In this dissertation, the doctoral candidate delves into contemporary and intricate issues surrounding the status, function, and future prospects of small farms specifically in Bulgaria's mountainous and semi-mountainous regions, as well as in areas characterized by high nature value. The analysis presented in the study is framed through the lens of economic viability—a subject that has not been thoroughly explored in Bulgaria, despite its critical importance. Understanding the economic feasibility of small farms in these unique territories is fundamental to ensuring their sustainable development. In this context, the selected dissertation topic not only reflects current and pressing issues but also aims to contribute valuable insights to both scientific and practical discussions. A key component of this research is the integrated methodological approach that has been developed and applied, which provides a comprehensive framework for examining the intricacies of small farms in these distinctive regions.

II. Ц Research Objective, Tasks and Methods (Dissertation Hypotheses)

The research objective is "*to investigate and evaluate the economic viability of small farms in mountain and semi-mountain regions and high nature value territories, based on which to determine their development opportunities and examine the effects on the development of these regions*". The formulation of the research objective reflects the central theme articulated in the title,

while also introducing an important additional consideration: evaluating the impact of the development of small farms on the regions being studied. The objective outlined is both realistic and attainable, setting a clear path for the investigation. The assertion that "Small farms in mountain, semi-mountain, and high nature value areas have the potential to operate as economically viable units..." not only aligns logically with the established objective but also articulates an ambitious goal that seeks to make a significant contribution to the field. This thesis is well-supported by a robust collection of arguments and empirical data gathered throughout the research. The hypotheses proposed are clearly delineated and readily verifiable, ensuring they are closely intertwined with both the core objective and the central thesis of the study. The defined research tasks — such as justifying the criteria for identifying small farms, analyzing their viability, pinpointing the key factors that contribute to this viability, and outlining actionable guidelines for improvement — are both specific and methodical. This structure facilitates a coherent research process that effectively promotes the acceptance or rejection of the hypotheses.

The methodology employed in the study encompasses a blend of theoretical and empirical approaches, incorporating both quantitative and qualitative techniques, which fosters a multidisciplinary perspective. This approach not only enhances the scientific value of the research but also ensures that the results, conclusions, and recommendations are both valid and reliable. The execution of these methods effectively supports the fulfilment of the dissertation's stated objectives and tasks, making them well-suited for the rigorous testing of the hypotheses.

Moreover, I find the cited sources of information to be credible and the limitations acknowledged during the research add a layer of clarity and objectivity to the analyses and assessments conducted. Overall, this comprehensive framework strengthens the reliability of the study's findings and reinforces its contributions to the field.

III. Visual Representation and Interpretation of Obtained Results. Used Literature

The results are well-structured and visualized through tables, graphs, and figures. They demonstrate the analysis results from primary and secondary sources, allowing an assessment of the economic condition, social effects, and prospects of small farms in the specified research regions. The results interpretation is logical and well-connected to the set objective, thesis, and in accordance with the hypothesis testing, which facilitates understanding of the key conclusions and presented recommendations.

The literature list includes 144 literary sources, of which 28 are in Bulgarian. I believe that the main part of classic and specialized scientific literature has been studied regarding existing concepts and understanding of categories such as small farms, mountain and semi-mountain regions, and economic viability, as well as the author's choice for defining these categories to conduct the research and develop the dissertation. The diversity of used publications and presented opinions of renowned authors is impressive..

IV. Dissertation Contributions

Scientific-Fundamental

The dissertation has contributions to the framework for investigating and evaluating the economic viability of small farms, among which I can highlight:

✓ Operationalization of the "economic viability" concept for small farms in the context of regions with specific geographical and economic conditions, where despite widespread discussion

in scientific literature, a definition that considers local conditions and specificities of these farms is lacking.

✓ Identification and systematization of factors influencing economic viability, focusing on specific problems and development opportunities in mountain and semi-mountain regions and high nature value territories.

✓ Development of a toolkit for assessing the economic viability of small farms, applicable in different contexts from that presented in the dissertation.

Scientific-Applied

The dissertation offers specific solutions for improving the economic viability of small farms and their sustainable development, which allows highlighting practical-applied contributions, including:

✓ Implementation of methods for assessing economic viability effects of small farms with a proposal for managing key factors for improving it for farms in the examined regions.

✓ A proposal for improving policy mechanisms to encourage small farms in mountain and semi-mountain regions and high nature value territories through targeted and adapted public support that responds to the specific needs of these farms.

✓ Implemented publications and sector recommendations that can be used to promote sustainable agriculture in mountain and semi-mountain regions, combining economic efficiency with preserving natural resources and biodiversity.

V. Publication Activity and Scientific Publication Quality Assessment

Doctoral candidate Bozhura Fidanska has presented two publications related to the dissertation topic and reflecting its main parts. Submitted for review are an article published in the Journal of Mountain Agriculture on the Balkans (individual, and the journal is indexed in Web of Science) and a report co-authored with the scientific supervisor at an international conference (Book of Proceedings VII International Conference "Agricultural Economics to Support Farming"). They were published in 2020-2021 and meet the quantitative and qualitative requirements for obtaining the educational and scientific degree "doctor".

VI. Critical Notes, Questions and Recommendations to the Candidate

The proposed dissertation possesses significant merits that have been highlighted throughout this discussion. Consequently, the critical notes and recommendations provided here should be viewed as constructive guidelines aimed at fostering further improvement. I urge Bozhura Fidanska to articulate her scholarly position with clarity in her future work. This means engaging thoughtfully with contemporary literary sources during her discussions and analyses while making an effort to distinctly underline her unique contributions to the field. Moreover, the dissertation would greatly benefit from a precise and consistent clarification of the terminology and concepts utilized. This aspect is crucial because there are currently many questions and uncertainties surrounding the definitions, concepts, interpretations, and viewpoints that have been chosen and employed. Such ambiguities can affect assertions related to small farms, economic viability, mountain and semi-mountain regions, and high nature value territories. In the realm of scientific research, ensuring the representativeness and comparability of results is paramount. For survey studies, this hinges significantly on the methodology used to form samples and the timeframes that are considered. Therefore, it is essential for the doctoral candidate to focus her efforts on refining

these aspects of her applied approach in the future. Attention to this area will enhance the credibility, objectivity, and systematic nature of her research endeavours, enabling her to uncover and explain new connections and dependencies effectively. Ultimately, addressing these areas with diligence is a prerequisite for enhancing the persuasiveness of her research findings and for gaining the recognition and validation from the scientific community that her work deserves.

I would also like to pose some questions which I would be pleased for Doctoral Candidate Bozhura Fidanska to address during the dissertation defence:

1) How is "acceptable return" defined and measured, mentioned in the adopted definition of economic viability, as part of the applied approach for its assessment? Is it necessary and how should acceptable return be differentiated depending on the farms or the region, respectively in the study for mountain and semi-mountain and high nature value territories?

2) What are the potential risks and challenges for the sustainable development of small farms in the context of today's supply chain challenges, changing climate, and global conflicts? To what extent does this relate to their relative independence mentioned in the economic viability definition?

CONCLUSION:

Based on the various research methods applied by the doctoral candidate, the conducted experiments, made generalizations, and conclusions, I believe that the presented dissertation meets the requirements of ZRASRB and the Regulations for Conditions and Procedure for Acquiring Scientific Degrees and Occupying Academic Positions in AA, which gives me grounds to evaluate it **POSITIVELY**.

Based on the above, I propose that ***Bozhura Asenova Fidanska*** be awarded the scientific degree "***doctor***" in the field of higher education Social, Economic and Legal Sciences, professional field 3.8. ***Economics***, scientific specialty "***Organization and management (agriculture)***".

Date: 19 December 2024г.

REVIEWER:

/Assoc. Prof. Dr Mariya Peneva/